

УДК 37.377.5

Нічуговська Л. І.

СТРАТЕГІЯ І МЕНЕДЖМЕНТ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ МАГІСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ У ВНЗ

А Викладені результати дослідження розвитку професійної мобільності майбутніх педагогів у процесі магістерської підготовки. Розроблена стратегія її формування, визначені підходи до ефективної організації та управління розвитком професійної мобільності, виділені її компоненти.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, інтегральна компетентність магістра, професійна мобільність, професійна мобільність майбутніх педагогів, стратегія розвитку, магістерська підготовка.

Актуальність проблеми. Розвиток професійної мобільності студентів, майбутніх педагогів у процесі магістерської підготовки є не тільки одним із важливих практичних питань, а й теоретичних у тому числі, про що засвідчує використання понять «мобільна особистість», «мобільний фахівець», «професійна мобільність» практично в усіх національних концепціях і доктринах. Доцільно зазначити, що сучасні магістранти – це здобувачі вищої освіти, що представляють собою категорію переважно дорослих, професійно-орієнтованих осіб, які сполучають навчальну та професійну діяльність, мають певний професійний досвід і зацікавлені в його збагаченні та розвитку професійної мобільності як особливої інтегративної якості в контексті вимог, що пред'являються до них у педагогічній і науковій діяльності.

У цьому аспекті особливої ваги набуває розроблення та реалізація стратегії розвитку професійної мобільності студентів, тобто виявлення концептуальних ідей, підходів, педагогічно значущих факторів, що обумовлюють специфіку, змістове наповнення, технологічне та методичне забезпечення навчального процесу в системі магістерської підготовки, що й актуалізує проблему дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перш за все доцільно відмітити зростання інтересу як вітчизняних науковців, так і закордонних до дослідження феномену «професійна мобільність», який найчастіше розглядається з позицій соціології, психології та педагогіки.

Зокрема, серед педагогічних досліджень професійна мобільність майбутнього фахівця розглядається як: одна із цільових домінант вищої профе-

сійної освіти, що носить інтегративний характер (О. Нікітіна, Є. Іванченко, Б. Ломов, Л. Сушенцева та ін.); критерій професійної компетентності і як вміння знаходити способи розв'язання проблем та виконання нестандартних завдань (Р. Арнольдс, А. Шелтон, І. Шпакіна та ін.); зміну професійної належності фахівця і як здібність і готовність особистості працювати в умовах динамічних змін у рамках своєї спеціалізації (О. Безпалько, Л. Горюнова, Н. Кожем'якіна, В. Бордовський, І. Хом'юк та ін.); здатність і готовність суб'єкта до опанування новими технологіями, до одержання додаткових знань і вмінь, що забезпечують ефективність трудової діяльності (С. Вишнякова, С. Вершловський, І. Шпекторенко, Н. Анісімова та ін.).

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Доцільно зазначити, що науково-педагогічні дослідження з проблем розвитку професійної мобільності почалися порівняно недавно, але в останні роки інтерес до цього феномену зріс. Водночас науково-педагогічної літератури свідчить, що донині залишаються недослідженими питання щодо формування стратегічних векторів магістерської освіти в системі університетської освіти. Останнє й обумовило формулювання мети дослідження.

Метою статті є обґрунтування теоретико-методологічних і змістовно-технологічних основ стратегії розвитку професійної мобільності майбутніх педагогів у процесі магістерської підготовки у ВНЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведений контекст-аналіз з проблеми дослід-

ження засвідчує, що в процесі модернізації вищої освіти, переходу на багаторівневу систему підготовки фахівців особливої ваги набуває наукове обґрунтування стратегії розвитку професійної мобільності на магістерському рівні. Відповідно до наказу МОН України від 06.11.2015 року № 1154 «Про особливості запровадження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовки здобувачів вищої освіти» вищим навчальним закладам запропоновано розробити та запровадити з 1.09.2016 року освітні програми та навчальні плани згідно з вимогами Закону України «Про вищу освіту». Зокрема, у ст. 5 п. 1 зазначено, що другий (магістерський) рівень має передбачати здобуття особою поглиблених теоретичних та/або практичних знань, умінь, навичок за обраною спеціальністю (чи спеціалізацією), загальних засад методології наукової та/або професійної діяльності, інших компетентностей достатніх для ефективного виконання завдань відповідного рівня професійної діяльності.

Доцільно зазначити, що незважаючи на певні

відмінності у варіативній частині, розроблених різними навчальними закладами відповідної документації, освітньо-професійна програма вищої освіти з галузі знань 01 «Освіта для ступеня магістра та професійної кваліфікації викладач університетів і вищих навчальних закладів» базується на компетентнісному підході.

При цьому вводиться в обіг поняття «інтегральної компетентності магістра» як здатність розв'язувати складні задачі і проблеми наук про освіту, що передбачає проведення досліджень і здійснення інновацій і характеризується невизначеністю умов і вимог.

Зокрема, інтегральна компетентність магістра – це творче поєднання загальних компетентностей за вимогами Національної рамки кваліфікацій (НРК) та професійною компетентністю магістра спеціальності як здатності до реалізації професійних обов'язків за видами діяльності, до яких віднесено: педагогічні, науково-дослідницькі, управлінські, проектні, методичні, просвітницькі, розширений зміст яких представлено у табл. 1:

Таблиця 1

Професійні компетентності магістра за спеціальністю

Педагогічні	
ПК ₁	Аналіз можливостей, потреб здобувачів усіх рівнів за НРК
ПК ₂	Взаємодія із соціальними партнерами, в тому числі з іноземними, щодо створення системи забезпечення якості освіти
ПК ₃	Професійна самоосвіта, особистісне зростання, проектування подальших освітніх траєкторій
	Науково-дослідницькі
ПК ₄	Аналіз, систематизація та узагальнення результатів наукових досліджень у сфері освіти
ПК ₅	Оцінка результатів наукових досліджень у сфері освіти з використанням сучасних методів науки, інформаційних та інноваційних технологій
ПК ₆	Визначення стану та потенціалу системи освіти навчального закладу
ПК ₇	Визначення шляхів розвитку якості управління системи освіти
Управлінські	
ПК ₈	Реалізація управлінського процесу з використанням управлінських технологій менеджменту
Проектні	
ПК ₉	Проектування змісту освіти і змісту навчання за рівнями НРК
ПК ₁₀	Проектування освітніх програм та індивідуальних освітніх траєкторій
ПК ₁₁	Проектування освітнього середовища, що забезпечує якість освітнього процесу
Методичні	
ПК ₁₂	Створення методичного забезпечення навчально-виховного процесу за кваліфікаційними рівнями
ПК ₁₃	Створення інформаційного забезпечення за кваліфікаційними рівнями НРК
ПК ₁₄	Аналіз освітніх потреб і можливостей освітян
ПК ₁₅	Методичний супровід діяльності освітян
Просвітницька	
ПК ₁₆	Створення просвітницьких програм, популяризація освіти, науки та культури
ПК ₁₇	Формування культурного середовища щодо задоволення потреб населення

Доцільно підкреслити комплементарність вищезначених компетентностей і відмітити, що в освітньо-професійній програмі вищої освіти не виділено такий важливий аспект професійної підготовки магістрів як розвиток їхньої професійної мобільності в процесі навчання. Останнє обумовлює розкриття структурно-функціонального взаємозв'язку між професійною компетентністю

та професійною мобільністю. У цьому аспекті доцільно уточнити суть поняття «професійна мобільність майбутніх педагогів», виявити теоретико-методологічні підходи до її формування, розкрити компонентну структуру професійної мобільності відповідно до якої спроектувати змістовно-технологічне забезпечення її розвитку в цілому.

Як уже зазначалось, у науково-педагогічних до-

слідженнях напрацьована низка підходів до вивчення професійної мобільності майбутніх фахівців у системі університетської освіти.

Базуючись на працях науковців [1; 2; 3; 7], професійну мобільність розглядаємо як інтегративну особистісну якість, яка виступає основою реалізації базових, спеціальних і професійної компетентностей і виявляється в готовності та здатності майбутнього педагога до зміни професійних функцій у межах однієї професійної діяльності та опанування новими спеціальностями в умовах динамічно змінюваного ринку праці.

Ураховуючи складність феномену професійна мобільність педагога, у стратегії його формування як пріоритетні були визначені такі орієнтири:

- організація освітнього процесу в системі магістерської підготовки, що націлена на забезпечення професійно-особистісного самовираження студентів;

- відмова від традиційних практик проведення лекцій, семінарських занять і переведення їх у площину діалогу, тобто до «суб'єкт-суб'єктних» відносин між викладачем і магістрантом при організації навчального процесу;

- орієнтація навчального процесу на виявлення доцільної індивідуальної траєкторії для кожного студента шляхом актуалізації його особистісного досвіду, розвиток спрямованості, здібностей, професійної мобільності та самореалізації;

- створення в освітньому процесі середовища активного навчання та умов для творчої діяльності (корегування змісту, програми, стратегії і тактики викладання навчальних дисциплін, напрямків практичного використання знань, реалізації структурно-логічних міжпредметних і внутрішньо-предметних зв'язків тощо);

- орієнтація на активне застосування Інтернет-технологій в освітньому процесі не лише як засіб навчання, а й інструмент розв'язання професійних завдань.

Підґрунтям для ефективної організації та управління розвитком професійної мобільності педагога в процесі магістерської підготовки виявились такі підходи: компетентнісний, технологічний, системно-діяльнісний. При цьому були виділені такі компоненти: мотиваційний, когнітивно-операціональний, діяльнісний і регуляторний компоненти, кожен із яких має дві складових: загальну (не залежить від напряму професійної підготовки студентів у магістратурі) та специфічну, що зумовлена особливостями відповідних навчальних дисциплін [6].

Зокрема, до загальної складової мотиваційної компоненти професійної мобільності, що стимулює пізнавальну активність, треба віднести такі психологічні утворення як: спрямованість навчально-пізнавального та професійного інтересу; сформованість пізнавальних потреб як спонукання до діяльності; самоосвіта та саморозвиток; творчість, інтелектуальна та емоційна гнучкість; ступінь готовності до сприйняття, розуміння, осмислення навчальної інформації та виявлення ініціативності до її глибинного пізнання тощо.

Загальна складова когнітивно-операціональної

компоненти досліджуваної професійної мобільності базується на врахуванні, що на сучасному етапі інтенсивно зростає роль когнітивної діяльності, яка вважається базовим процесом інформаційного суспільства, способом існування та унікальної активності майбутнього фахівця, творчого та діяльнісного. Останнє передбачає створення студентами магістратури індивідуальної системи фундаментальних знань із різних дисциплін професійної підготовки, опануванні загальними та спеціальними вміннями, що є підґрунтям для розвитку тих якостей особистості, що забезпечують реалізацію процесуально-діяльнісного перебігу її пізнавальних функцій, які в свою чергу обумовлені специфічними особливостями її мислення й інтелектуальних умінь, розвитком мовно-розумової діяльності, наявністю потенціалу для виконання монотонно-напруженої та інтенсивної діяльності.

До загальної складової діяльнісної компоненти доцільно віднести ті якості особистості, що зумовлюють її здібності та можливості одержати певний досвід, шляхом реалізації себе в різноманітних сферах діяльності на основі сукупності вмінь орієнтації в інформаційних потоках, володінні сучасними економіко-математичними методами та моделями в аналізі статистичної інформації; практичних умінь і навичок спілкування в соціумі, вмінні організувати свою діяльність, самопрезентації та вираженні власної думки.

Загальна складова регуляторної компоненти тісно пов'язана з існуванням проблем адаптації студентів та їх подальшої самореалізації в процесі навчання; аналізом значущості мотивів і досягнення поставлених цілей; зміни умов професійної діяльності; співвідношення можливостей майбутнього фахівця та зовнішніх чинників; опанування вміннями самоаналізу, самооцінки, самодіагностики та рефлексії.

Важливим є усвідомлення, що, не зважаючи на відмінності у змісті та специфіці їх виявлення, всі компоненти професійної мобільності діалектично пов'язані, а її формування буде ефективним, якщо буде чітко визначено комплекс організаційно-педагогічних умов, що максимально сприяють суб'єкт-суб'єктними відносинами між викладачем і студентом в організації освітнього простору у ВНЗ. Але це можливо тільки при умові адекватного відображення реалій педагогічного процесу: особливостей діяльності викладача, готовності до співпраці в цьому напрямку, творчої діяльності, його власної позиції щодо змісту, програми, стратегії і тактики викладання навчальних дисциплін, напрямків практичного використання знань, реалізації структурно-логічних міжпредметних і внутрішньо-предметних зв'язків; діяльності студентів, взаємодії особистості та колективу; специфіки етапу навчання, його організаційних форм тощо.

Отже, процес формування професійної мобільності – не замкнута схема, вона містить у собі досить динамічну програму дій викладача і магістранта, яка враховує можливу наявність рівнів вмотивованості та активності студентів при розширенні спектру компетентнісного профілю; в

оволодінні системою універсальних професійних прийомів і вмінь їхнього застосування для виконання будь-яких завдань у галузі педагогічної діяльності в залежності від типу мислення (репродуктивний або продуктивний), рівня здібностей та інших чинників, що впливають на процес навчання.

У цьому аспекті особливої ваги набуває перенесення акценту від системи магістерської підготовки в цілому на її структури, тобто на конкретні дисципліни робочого навчального плану («Педагогічна та професійна психологія», «Теорія і практика вищої професійної освіти в Україні», «Дидактичні системи у вищій школі» тощо), які забезпечують не лише зміст освіти майбутніх педагогів ВНЗ, а й обумовлюють спектр педагогічної мобільності.

Щодо шляхів практичного формування професійної мобільності в системі магістерської підготовки у Полтавському університеті економіки і торгівлі, то найефективнішим виявилися ті, що базуються на особистісно зорієнтованому підході до навчання та спрямовані на саморозвиток, рефлексію, побудову особистого «Я», прийняття рішень і відповідальності за їхнє виконання, творчу самореалізацію в обраній діяльній сфері, забезпечення самовдосконалення, «know how» (знати як) особистості магістранта. При цьому початковий рівень професійної мобільності формується при поєднанні теоретичних положень з опануванням практичними навичками та індивідуально-самостійною роботою у процесі навчання дисциплін професійно-педагогічного циклу.

Наведемо приклад такого підходу на семінарському занятті з дисципліни «Теорія і практика вищої професійної освіти в Україні», що, на нашу думку, найбільшою мірою позитивно впливає на динаміку рівня сформованості професійної мобільності майбутніх педагогів.

Семінарське заняття 3

Тема: Педагогічна культура викладача вищої професійної школи.

Ключові слова: гуманістична педагогіка, професійна компетентність, педагогічна компетентність, загальна культура.

Для підготовки до семінарського заняття сту-

дентам необхідно опанувати такі теоретичні питання, а саме:

1) Суть, складові та зміст педагогічної культури викладача ВНЗ.

2) Педагогічна техніка, особливості її прояву в діяльності викладача вищої школи.

Для опанування практичними навичками необхідно розв'язати наступні завдання, що актуалізують усвідомлення теоретичних положень даної теми:

Завдання 1. На основі результатів моніторингу спроектувати можливий рівень формування інструментальних компетенцій майбутніх фахівців у ВНЗ.

Література для підготовки до заняття: 1, 2, 3, 5, 7.
Індивідуальне завдання 4

1. Згідно з аналізом літературних джерел виокремити основні типи особистості викладача вищої школи.

2. Охарактеризувати викладачів-лідерів і виділити важливі, на вашу думку, їхні професійні якості.

3. Сучасна психолого-педагогічна модель викладача вищої школи та передумови її формування.

Наступним рівнем професійної мобільності магістранти опановують під час проходження науково-педагогічної навчальної та переддипломної практики, на що відводиться понад 300 год., у процесі якої проводиться експериментальне дослідження згідно з темою магістерської роботи. У процесі практики магістранти добирають методики для проведення констатувального експерименту, розробляють анкети для опитування респондентів, з урахуванням мети констатувального експерименту, здійснюють кількісний аналіз отриманих даних і презентують результати.

Найвищим рівнем професійної мобільності магістранти опановують під час написання дипломної роботи. Рівень розвитку професійної мобільності магістрантів виявляється під час захисту магістерських робіт. Викликає інтерес тематика робіт майбутніх педагогів, не тільки як вияв їх особистісних преференцій а й як відображення потреб навчального закладу, де вони працюють за основним місцем роботи. Вибіркові теми захищених магістерських робіт, представлено у табл. 2:

Таблиця 2

Тематика магістерських робіт зі спеціальності 8.18010021 «Педагогіка вищої школи»

ПІБ студента	Тема магістерської роботи	Науковий керівник
Данильченко Яна Геннадіївна	Роль і місце інформаційних технологій у забезпеченні якості підготовки фахівців	д. екон. н., професор Рогоза М. Є.
Радчук Олена Вікторівна	Застосування інформаційних технологій при викладанні курсу «Організація виробництва в закладах ресторанного господарства» (на матеріалах Рівненського коледжу економіки та бізнесу)	д. істор. н., професор Нестуля О.О.
Борисенко Оксана Миколаївна	Науково-педагогічні засади моніторингу навчально-виховного процесу студентів (на прикладі Кременчуцького льотного коледжу НАУ)	д. пед. н., професор Нічуговська Л. І.
Веремійчик Тарас Анатолійович	Психолого-педагогічні умови формування професійної компетентності молодших спеціалістів (на прикладі Лубенського медичного училища)	к. пед. н., доцент Кошова О. П.
Телеп Оксана Анатоліївна	Формування професійної компетентності майбутніх фахівців з бібліотечної справи у процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін (на матеріалах Ужгородського коледжу культури і мистецтв)	д. пед. н., професор Стрельніков В. Ю.

Захист магістерських робіт, підготовлена презентація, відповіді на питання членів державної екзаменаційної комісії є підставою для оцінки рівня сформованості професійної компетентності магістранта, яка буде слугувати подальшим підґрунтям для розвитку їхньої професійної мобільності в процесі професійної діяльності.

Висновки з даного дослідження. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що розвиток професійної мобільності буде ефективним, якщо стратегія її формування буде базуватись на наступних позиціях: забезпечення професійно-особистісного самовираження студентів; перехід до «суб'єкт-суб'єктних» відносин між викладачем і магістрантом при організації навчального процесу; орієнтація навчального процесу на виявлення доцільної індивідуальної траєкторії для кожного студента; створення в освітньому процесі середовища активного навчання та умов для творчої діяльності; орієнтація на активне застосування Інтернет-технологій в освітньому процесі не лише як засіб навчання, а й інструмент розв'язання професійних завдань.

Перспективи подальших розвідок у даному на-

прямі має стати розроблення управлінської стратегії та її методичного забезпечення щодо розвитку професійної мобільності студентів у процесі магістерської підготовки.

Список використаних джерел

1. Безпалько, О. В. Компоненти професійної мобільності майбутніх соціальних педагогів [Електронний ресурс] / О.В. Безпалько. – Режим доступу : <http://www.psyh.kiev.ua/>. – Заголовок з екрану.
2. Горюнова, Л. В. Профессиональная мобильность специалиста как проблема развивающегося образования в России: дис ... докт. пед. наук : 13.00.08 / Горюнова Лилия Васильевна. – Ростов-на-Дону. – 2006. – 337 с.
3. Дементьева, О. М. Формирование социально-профессиональной мобильности студентов в учреждениях среднего профессионального образования : автореф. ... дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / О. М. Дементьева. – Москва, 2009. – 22 с.
4. Латуша, Н. В. Професійна мобільність як чинник професійної успішності молодого фахівця [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу : <http://int-konf.org/konf022015/1010-latusha-n-v-profesyuna-mobilnst-yak-chinnik-profesyynoyi-uspshnostimolodogo-fahivcy.html>.
5. Національна рамка кваліфікацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#>. – Заголовок з екрану.
6. Нічуговська, Л. І. Peculiarities of formatting professional mobility of students in economic universities // Дидактика математики: проблеми і дослідження : Міжнародний збірник наукових робіт. – Донецьк : ТЕАН. – 2014. – Вип. 40. – С.141–145.
7. Сушенцева, Л. Л. Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: теорія і практика : монографія / Лілія Леонідівна Сушенцева; за ред. Н. Г. Нічкало; Інститут професійно-технічної освіти НАПН України. – Кривий Ріг : Вид. дім, 2011. – 439 с.
8. Rhodes T. Assessing Outcomes and Improving Achievement: Tips and Tools for Using Rubrics / T.L. Rhodes. – Washington, DC: Association of American Colleges and Universities, 2010. – 51 p.

*Дата надходження до редакції
авторського оригіналу : 12.01.2017*

Ничуговская Л. И. Стратегия и менеджмент развития профессиональной мобильности будущих педагогов в процессе магистерской подготовки в вузах.

А *Изложены результаты исследования развития профессиональной мобильности будущих педагогов в процессе магистерской подготовки. Разработана стратегия её формирования, определены подходы к эффективной организации и управлению развитием профессиональной мобильности, выделены её компоненты.*

Ключевые слова: компетентность, профессиональная компетентность, интегральная компетентность магистранта, профессиональная мобильность, профессиональная мобильность будущих педагогов, стратегия развития, магистерская подготовка.

Nichugovska L. I. Strategy and management of development of future teachers' professional mobility in the process of master's education at higher educational establishments.

S *The article represents the results of study of the development of future teachers' professional mobility in the process of master's education. The strategy of its formation is developed, the approaches to the effective organization and management of professional mobility development are identified, its components are selected.*

Key words: competence, professional competence, integrated master's degree competence, professional mobility, professional mobility of future teachers, development strategy, master's training.